

Enligt vilka principer bestäms ersättning enligt 15 § epizootilagen?*

Särskilt om ersättning för annat än döda djur

MARCUS RADETZKI**

1. Bakgrund

I början av september 2023 konstaterades ett utbrott av afrikansk svinpest (ASF) hos vildsvin utanför Fagersta. Med anledning härav har Jordbruksverket fattat beslut om att fastställa en så kallad smittad zon med viss geografisk utbredning (Zonen) inom vilken en mängd särskilda regler äger tillämpning¹ (Beslutet), däribland följande:

- förbud mot all typ av jakt på alla arter av vilt,
- förbud för människor att vistas i skog och mark² (med vissa särskilt angivna undantag),
- förbud mot alla typer av skogsbruksåtgärder,
- krav på att fordon, maskiner och redskap som har använts i lantbruk, skogsbruk respektive i samband med djurhållning måste rengöras för att få flyttas ut ur Zonen.

Härutöver förekommer ett antal beslut som riktar sig till specifika verksamhetsutövare i Zonen. Ett sådant beslut som jag tagit del av innebär att samt-

* Har tidigare publicerats i Juridisk Tidskrift 2023–24 nr 3. Innehållet i denna uppsats baseras på en rättsutredning som genomförts på uppdrag av Lantbrukarnas riksförbund (LRF), som emellertid inte haft något inflytande över dess slutsatser.

** Professor i civilrätt vid Stockholms universitet.

¹ Beslut 2023-09-15. Dnr 6.3.17-15300/2023.

² Som exempel på aktiviteter som inte är tillåtna anges utförande av arbetsuppgifter som inte har godkänts av Jordbruksverket, svamp- och bärplockning, skogspromenader utanför anlagd väg, bad på icke allmän badplats, orienteringstävling, rid-, kör-, hund- eller motortävling i skog och mark, gårdsauktion där redskap etcetera ställs ut på vallar samt guidad natur- och kulturvandring i skog och mark.

liga tamgrisar på viss anläggning ska avlivas och destrueras³ (Beslutet om att tamgrisar ska avlivas). Ett annat beslut som jag tagit del av innebär att viss angiven åkermark inte får skördas eller på annat sätt förverkas⁴ (Beslutet om förbud mot att skörda).

Den som lider skada till följd av sådana beslut äger under vissa förutsättningar rätt till ersättning från staten. Detta följer av 15 § EpizootiL,⁵ som har följande lydelse:

”Staten ska ersätta den som på grund av föreskrifter eller beslut som har meddelats med stöd av lagen eller på grund av beslut som har meddelats med stöd av de EU-bestämmelser som lagen kompletterar, drabbas av

1. förlust på grund av att husdjur eller andra än vilt levande djur avlivas eller dör till följd av biverkningar av vaccination eller av annan behandling,
2. kostnader på grund av saneringsåtgärder
3. produktionsbortfall
4. annan inkomstförlust än produktionsbortfall.

Ersättning för produktionsbortfall lämnas med femtio procent av den kostnad eller förlust som bortfallet medför. I övrigt lämnas full ersättning.

Full ersättning för produktionsbortfall lämnas vid utbrott eller vid misstanke om utbrott av sådana särskilt allvarliga epizootiska sjukdomar som anges i föreskrifter meddelade av regeringen.”

Enligt 7 § EpizootiF⁶ utgör ASF en sådan sjukdom som enligt 15 § tredje stycket EpizootiL ger rätt till full ersättning för produktionsbortfall.

Enligt 6 § EpizootiF hanteras krav om ersättning enligt EpizootiL av Jordbruksverket.

2. Uppsatsens syfte och uppläggning

Krav på ersättning som grundas på 15 § EpizootiL avser vanligen förluster som uppkommit på grund av att djur avlivats eller dött till följd av biverkningar av vaccination eller av annan behandling (första stycket första punkten). I fråga om rätten till och storleken på ersättning för sådana förluster återfinns dels vissa bestämmelser i EpizootiF⁷ och dels en förhållandevis klar-

³ Beslut 2023-09-11. Dnr 6.3.17-15424/2023.

⁴ Beslut 2023-09-19. Dnr 6.3.17-15952/2023.

⁵ Epizootilag (1999:657).

⁶ Epizootiförordning (1999:659).

⁷ Se 8–11 §§.

görande praxis som utvecklats inom ramen för Jordbruksverkets hantering av sådana krav.

Med anledning av Beslutet och vissa av de mera specifika beslut som Jordbruksverket fattat med anledning av utbrottet av ASF⁸ aktualiseras emellertid i stor utsträckning frågor beträffande rätten till och omfattningen av ersättning för annat än döda djur, det vill säga förluster av det slag som anges i 15 § första stycket andra till fjärde punkten EpizootiL. Beträffande sådana förluster finns det inte någon klagörande praxis av nyss nämnt slag att tillgå, med följd att rättsläget framstår som i viss mån osäkert.

I syfte att klargöra rättsläget i detta avseende skildras i avsnitt 3 de olika principer som ska läggas till grund för beslut beträffande ersättning enligt 15 § EpizootiL, med särskilt fokus på rätten till och omfattningen av ersättning för annat än döda djur. I avsnitt 4 illustreras hur dessa principer påverkar den skadelidandes rätt till ersättning i ett antal fiktiva skadesituationer av konkret natur. I avsnitt 5 avslutas framställningen med ett antal sammanfattande reflektioner.

Uppsatsens syfte är av utpräglat praktisk natur. Förhoppningsvis kan den bidra med viktig kunskap till nytta för dels de näringsidkare som, med anledning av restriktioner som föranletts av 2023 år utbrott av AFS eller framtida sjukdomsutbrott, står i begrepp att begära ersättning för förluster av det slag som anges i 15 § första stycket andra till fjärde punkten EpizootiL, dels de befattningshavare som har att ta ställning till sådana krav.

3. Tillämpliga principer

3.1 Allmänna skadeståndsrättsliga principer

I förarbetena till EpizootiL uttalas att ersättning enligt lagen, liksom enligt tidigare lagstiftning, ska lämnas enligt allmänna skadeståndsrättsliga principer,⁹ det vill säga de olika principer som, vid sidan om de grundläggande reglerna i SKL,¹⁰ kommer till uttryck i lagförarbeten, rättspraxis samt doktrin och som preciserar de olika förutsättningar som måste vara uppfyllda för att rätt till skadestånd alls ska uppkomma och, när detta är fallet, hur skadeståndet ska storleksbestämmas vid olika typer av skada.¹¹

⁸ Däribland Beslutet om att tamgrisar ska avlivas och Beslutet om förbud mot att skörda.

⁹ Se prop 1998/99:88, s 25.

¹⁰ Skadeståndslag (1972:207).

¹¹ Se Radetzki, Skadeståndsrätt och skadeståndsbedömning, 2 uppl, Stockholm, 2023, s 17.

3.2 Principen om full ersättning och de ersättningsgilla posterna

Enligt allmänna skadeståndsrättsliga principer ska ett skadestånd som utgångspunkt bereda den skadelidande full ersättning.¹² Principen om full ersättning innebär att den skadelidande ska erhålla ersättning för uppkommen skada i dess helhet. Från ett rättspolitiskt perspektiv måste principen om full ersättning anses vara av stort intresse, då den ger en allmän programförklaring i fråga om skadeståndets storlek, som tydligt korresponderar med skadeståndets reparativa syfte.

Från ett rättstekniskt perspektiv är principen om full ersättning inte lika upplysande. Den kompletteras emellertid av ett antal bestämmelser i SKL som mera konkret anger de olika poster som den skadelidande har rätt till full ersättning för.¹³ I 15 § EpizootiL anges på motsvarande sätt de olika poster som kan ersättas med stöd av denna regel, nämligen (1) förlust på grund av att andra än vilt levande djur avlivas eller dör till följd av biverkningar av vaccination eller av annan behandling, (2) kostnader på grund av saneringsåtgärder, (3) produktionsbortfall samt (4) annan inkomstförlust än produktionsbortfall. Enligt förarbetena till lagen motsvarar (2) och (3) tillsammans vad som i tidigare lagstiftning benämndes som kostnad eller förlust genom intrång i näringsverksamhet.¹⁴ Enär ingen förändring varit avsedd medför detta att en näringsidkare kan få ersättning för dels det bortfall av intäkter som uppkommer till följd av ett beslut enligt lagen och dels de kostnader som uppkommit till följd härav (inklusive kostnader för skadebegränsande åtgärder).¹⁵ Enligt (4) ska härutöver annan inkomstförlust än sådan som uppkommer genom intrång i näringsverksamhet ersättas. Det som avses är sådan inkomstförlust som uppstår till följd av att annat arbete än sådant som är direkt hänförligt till produktionen inte kan utföras på grund av att ett område har spärrats av. Som exempel anges i förarbetena att en djurägares familjemedlemmar till följd av ett beslut som grundas på EpizootiL inte får lämna fastigheten för att åka till sina arbetsplatser.¹⁶

¹² Se prop 1972:5, s 99. Från doktrinen kan hänvisning göras till Radetzki, Skadeståndsberäkning vid sakskada, 3 uppl, Stockholm, 2019, s 20, med vidare hänvisningar.

¹³ Dessa bestämmelser finns i 5 kap 1–2 §§ (beträffande personskada) respektive 5 kap 7 § (beträffande sakskada).

¹⁴ Se prop 1998/99:88, s 26 och 48.

¹⁵ Se Hellner & Radetzki, Skadeståndsrätt, 12 uppl, Stockholm, 2023 s 398 samt Radetzki, Skadeståndsberäkning vid sakskada, 3 uppl, Stockholm, 2019, s 34.

¹⁶ Se prop 1998/99:88, s 26.

I 15 § andra stycket EpizootiL anges att det ska vara fråga om full ersättning.¹⁷ Produktionsbortfall ersätts dock endast med 50 % av den kostnad eller förlust som uppkommit, utom när det är fråga om ASF eller vissa andra särskilt allvarliga epizootiska sjukdomar, varvid rätten till full ersättning, enligt bestämmelsens tredje stycke, gäller också produktionsbortfall.

Mot bakgrund av att det i här aktuellt sammanhang är fråga om ASF, med följd att även produktionsbortfall ersätts fullt ut, kan 15 § första stycket andra till fjärde punkten EpizootiL sammanfattningsvis sägas grundlägga en rätt till full ersättning för dels kostnader, (såväl saneringskostnader som andra kostnader) som på grund av Beslutet uppkommit i näringsverksamhet, dels intäkter som på grund av Beslutet gått förlorade i näringsverksamhet och dels inkomstförlust som på grund av Beslutet uppkommit utanför näringsverksamhet.

3.3 Tredjemansskadepincipen

En annan skadeståndsrättslig princip av allmän natur tar sikte på så kallade tredjemansskador. En tredjemansskada kan definieras som en förmögenhetsskada som drabbar ett annat rättssubjekt än det som initialt åsamkats personskada, sakskada eller ren förmögenhetsskada.¹⁸ Det bör betonas att definitionen således är av utpräglat formell natur, såtillvida att det avgörande är huruvida den direkt respektive indirekt skadelidande i formellt hänseende utgör olika rättssubjekt. Om detta är fallet är den indirekt skadelidandes skada en tredjemansskada. Och detta gäller även för det fall att de båda rättssubjekten skulle vara närstående till varandra, såsom exempelvis för det fall att det är fråga om två fysiska personer som är nära släkt med varandra, en fysisk eller juridisk person som är ensamägare till ett bolag, eller två bolag

¹⁷ Låt vara att ersättningen, i enlighet med vad som framgår i avsnitt 3.7, under vissa förutsättningar kan jämkas med stöd av 16 § EpizootiL. Till detta kommer att rätten till full ersättning i mycket speciella fall kan vara inskränkt i enlighet med vad som stadgas i 17 § EpizootiL. De närmare förutsättningarna för sådan inskränkning behandlas emellertid inte i förevarande sammanhang. Inte heller behandlas den möjlighet att i speciella fall erhålla viss ytterligare ersättning, som följer av 18 § EpizootiL.

¹⁸ Se prop 1972:5, s 158. Från doktrinen kan hänvisning göras till exempelvis Andersson, Trepartsrelationer i skadeståndsrätten, Uppsala, 1997, s 17 f; Bengtsson & Strömbäck, Skadeståndslagen, 8 uppl, Stockholm, 2023, s 47; Hellner & Radetzki, Skadeståndsrätt, 12 uppl, Stockholm, 2023, s 339 och s 345 samt Radetzki, Skadeståndsberäkning vid sakskada, 3 uppl, Stockholm, 2019, s 55 f.

som ingår i samma koncern.¹⁹ För det fall att den direkt respektive indirekt skadelidande i stället utgörs av två olika verksamhetsgrenar som bedrivs inom ramen för ett och samma rättssubjekt (exempelvis ett bolag eller en fysisk person som driver flera olika verksamheter) utgör den indirekt skadelidande verksamhetsgrenens skada däremot inte någon tredjemansskada.

Huvudprincipen i svensk rätt är att tredjemansskador inte ersätts med skadestånd,²⁰ låt vara att undantag kan förekomma i sällsynta fall.²¹

I linje med denna så kallade tredjemansskadepincip uttalas i förarbetena till EpizootiL att ”endast den som direkt och primärt drabbas av ett beslut skall ha rätt till ersättning” samt att ”ersättning till tredje man på grund av följdskador ... därför inte lämnas”.²² Som exempel nämns att om ett beslut enligt lagen medför att en djuruppfödare (A) saknar möjlighet att fullgöra avtalade leveranser, med följd att en producent (exempelvis ett slakteri) (B) drabbas av förlust, så har B inte någon rätt till ersättning med stöd av 15 § EpizootiL.²³

Ett klagande prejudikat som i detta sammanhang bör nämnas utgörs av HFD 5787-20. Frågan i detta fall gällde om ersättning enligt 15 § EpizootiL för produktionsbortfall skulle lämnas till ett bolag (B), vars ägg hade destruerats i enlighet med ett beslut som riktats till ägaren av en anläggning för kläckning (A), till vilken B lämnat sina ägg. Såväl Jordbruksverket som underinstanserna tog fasta på att beslutet riktats till A och ansåg att B:s ersättningskrav därmed avsåg en icke ersättningsgill tredjemansskada. Enligt Högsta förvaltningsdomstolen är frågan om huruvida ett ersättningskrav avser en tredjemansskada emellertid inte avhängig av vem det ifrågasvarande beslutet riktats till. Det avgörande är i stället vem som omedelbart drabbats av beslutet. I det aktuella fallet hade B, som en direkt följd av beslutet, åsam-

¹⁹ Låt vara att sådana omständigheter i sällsynta undantagsfall kan tänkas bidra till att en tredjemansskada, med undantag från den annars gällande huvudregeln (härom se strax nedan), kan bli föremål för ersättning. Se exempelvis NJA 1966 s 210 och härtill Radetzki, Skadeståndsberäkning vid sakskada, 3 uppl, Stockholm, 2019, s 64 ff.

²⁰ Se prop 1972:5, s 158 f och s 328 f. Från rättspraxis kan hänvisning göras till exempelvis NJA 1975 s 533 och NJA 1988 s 62. Från doktrinen, se exempelvis Andersson, Trepartsrelationer i skadeståndsätten, Uppsala, 1997, s 19; Bengtsson & Strömbäck, Skadeståndslagen, 8 uppl, Stockholm, 2023, s 47; Hellner & Radetzki, Skadestånds rätt, 12 uppl, Stockholm, 2023, s 340 samt Radetzki, Skadeståndsberäkning vid sakskada, 3 uppl, Stockholm, 2019, s 56.

²¹ För en utförlig översikt, se Radetzki, Skadeståndsberäkning vid sakskada, 3 uppl, Stockholm, 2019, s 57 ff, med vidare hänvisningar.

²² Se prop 1998/99:88, s 25.

²³ Se prop 1998/99:88, s 25.

kats en sakskada (förstörda ägg), vilken i sin tur medfört produktionsbortfall. Vid detta förhållande kunde B inte anses utgöra tredje man, med följd att B ansågs äga rätt till ersättning enligt 15 § EpizootiL.

Enligt allmänna skadeståndsrättsliga principer föreligger således rätt till ersättning under förutsättning att Beslutet orsakat personskada eller sakskada för den som begär ersättning. Och i sådana fall ersätts även de ekonomiska följdskador som denne åsamkats. Rätt till ersättning föreligger också för det fall att den initiala skadan är av ekonomisk natur. Men då krävs att denna skada utgör en direkt följd av beslutet. Om däremot ett beslut initialt drabbat A, varefter denne till följd härav vidtagit någon åtgärd som medfört att följdskada av ekonomisk natur drabbat B, så utgör B:s skada en icke ersättningsgill tredjemansskada. Som exempel kan nämnas att Beslutet medför att en skogsägare (A) drabbas genom att planerad avverkning inte kan utföras. I denna situation är det tydligt att beslutet initialt drabbat A och att förluster som denne drabbas av ska ersättas med stöd av 15 § EpizootiL. För det fall att beslutet föranleder A att permittera en anställd (B), så utgör den inkomstförlust som därigenom drabbar B en indirekt följd av Beslutet och således en tredjemansskada,²⁴ med följd att rätt till ersättning enligt 15 § första stycket fjärde punkten EpizootiL inte föreligger. Om emellertid exemplet ändras, så att B:s inkomstförlust i stället beror på att denne, till följd av ett specifikt beslut, inte kunnat lämna den fastighet där han har sin bostad och således varit förhindrad att ta sig till sin arbetsplats, så kan det konstateras att inkomstförlusten uppkommit utan förmedling av någon mellankommande permittering eller annan händelse. Och eftersom inkomstförlusten därmed utgör en direkt följd av beslutet så utgör den inte en tredjemansskada, med följd att den ska ersättas med stöd av 15 § första stycket fjärde punkten EpizootiL.²⁵

I detta sammanhang kan det slutligen finnas anledning att uppmärksamma att en representant för Jordbruksverket uttalat att tredjemansskaderegeln får till följd att ersättning enligt 15 § EpizootiL endast kan lämnas för skador som uppstått för den som "äger resursen".²⁶ Av allt att döma utgör

²⁴ Jfr Hellner & Radetzki, Skadeståndsrätt, 12 uppl, Stockholm, 2023, s 345. Detsamma gäller naturligtvis i fråga om det bortfall av intäkter som skulle kunna drabba en entreprenör (B) som, såsom en indirekt följd av Beslutet, inte erhåller förväntade uppdrag från A.

²⁵ Självfallet kan bedömningen av huruvida en ekonomisk förlust utgör en direkt eller indirekt följd av ett beslut ibland vara besvärlig. Se vidare Bengtsson, Ersättning vid offentliga ingrepp 2, Stockholm, 1991, s 323 f.

²⁶ Se intervju med överdirektör Jan Cedervärn på ATL.nu, den 9 oktober 2023.

detta uttalande ett försök att beskriva innebörden av det nyss nämnda avgörandet från Högsta förvaltningsdomstolen. Så länge som den skadelidande initialt åsamkats sakskada råder det knappast någon tvekan om att uttalandet återspeglar rättsläget på ett korrekt sätt. Det avgörande i sagda rättsfall var nämligen, i enlighet med vad som nyss framgått, att beslutet initialt orsakat sakskada för B, det vill säga att beslutet initialt orsakat skada på en resurs (ägg) som ägdes av B. För det fall att den initiala skadan i stället är av enbart ekonomisk natur är det emellertid inte lika tydligt vad begreppet resurs tar sikte på.

Något senare har Jordbruksverket i ett pressmeddelande²⁷ utvecklat att tredjemansskadepincipen innebär att rätt till ersättning endast kan tillkomma den som äger en tillgång som påverkas av restriktionerna, eller har ett avtal som kan jämföras med att äga en sådan tillgång. Rätt till ersättning skulle således tillkomma markägare, arrendatorer och innehavare av jakt-rätter, medan andra, som exempelvis entreprenörer som utför arbete i skog och mark, sågverk, slakterier samt bär- och svamplockare utgör tredje män som saknar rätt till ersättning. Detta kan nog många gånger vara riktigt, eftersom den ekonomiska skada som dessa typer av verksamheter drabbas av många gånger uppkommer på grund av minskad efterfrågan och därmed, i full enlighet med vad som nyss framgått, endast utgör en indirekt följd av Beslutet och således utgör en icke ersättningsgill tredjemansskada. Det kan dock inte uteslutas att verksamheter av nu ifrågavarande slag någon gång lider ekonomisk skada som utgör en direkt följd av Beslutet. Inte minst gäller detta för de bär- och svamplockare som till följd av beslutet drabbas av kostnader och/eller bortfall av intäkter på grund av att de till följd av Beslutet hindras från att utöva verksamhet i Zonen. Ett annat exempel kan vara att entreprenörer som utför arbete i skog och mark drabbas av kostnader och/eller bortfall av intäkter till följd av de krav på rengöring som Beslutet medför. I sådana fall är det inte fråga om tredjemansskada med följd att rätt till ersättning, i strid med Jordbruksverkets uttalande, föreligger.

Slutsatsvis kan det konstatera att Jordbruksverkets uttalande om att rätt till ersättning tillkommer enbart innehavare av en tillgång eller en resurs som påverkas av restriktionerna i många fall leder till resultat som är förenliga med tredjemansskadepincipen. Det bör emellertid betonas att dessa uttalanden inte gärna kan sägas återspeglar ett absolut kriterium för att rätt

²⁷ Daterat den 19 oktober 2023 och rubricerat ”Direkt drabbade företag i den smittade zonen kan söka ersättning”.

till ersättning ska kunna föreligga. I enlighet med vad som nyss framgått kan det nämligen förekomma att rätt till ersättning tillkommer också andra än innehavaren av en tillgång eller resurs av nu ifrågakvarande slag.²⁸

3.4 Differensprincipen

En central utgångspunkt vid tillämpning av 15 § EpizootiL är att ersättning endast betalas för kostnader eller förluster som uppkommer ”på grund av föreskrifter eller beslut som har meddelats med stöd av lagen eller på grund av beslut som har meddelats med stöd av de EU-bestämmelser som lagen kompletterar”.²⁹ Ersättning förutsätter således förekomsten av kausalitet mellan beslut (alternativt föreskrifter) på ena sidan samt kostnad och/eller förlust på den andra.

Det nu sagda harmonierar väl med den så kallade differensprincipen. Enligt denna princip ska frågan om förekomsten av en skada som kan vara ersättningsgill och dess omfattning prövas genom en jämförelse mellan det ekonomiska utfallet för den skadelidande i det händelseförlopp som faktiskt utspelat sig efter den skadegörande händelsen å ena sidan (det faktiska händelseförloppet), och det ekonomiska utfallet för den skadelidande i ett hypotetiskt händelseförlopp, som skulle ha utspelat sig om den skadegörande händelsen inte hade inträffat (det hypotetiska händelseförloppet). I den mån det ekonomiska utfallet för den skadelidande i det faktiska händelseförloppet är sämre än i det hypotetiska föreligger en skada som kan vara ersättningsgill.³⁰

Till undvikande av missförstånd bör det framhållas att det faktiska händelseförloppet innefattar också sådana ekonomiska fördelar som den skadelidande kommit i åtnjutande av med anledning av den skadegörande handlingen och att den ersättningsgilla förlust som differensbedömningen således leder fram till, om man så vill, kan sägas utgöra den skadelidandes nettoförlust.³¹

²⁸ Då Jordbruksverkets uttalanden således inte fullt ut harmonierar med tredjemansskadepincipen skulle det möjligen kunna ifrågasättas om Jordbruksverket i själva verket menar att dessa uttalanden äger giltighet med stöd av någon annan skadeståndsrättslig princip av allmän natur, exempelvis skyddsändamålsläran. Här om se vidare avsnitt 3.6.

²⁹ I förarbetena uttalas helt följdriktigt att kostnader eller förluster som uppkommer enbart på grund av sjukdomen som sådan inte ersätts. Se prop 1998/99:88, s 25.

³⁰ Se Radetzki, Skadeståndsberäkning vid sakskada, 2 uppl, 2019, s 21 ff, med vidare hänvisningar. Från rättspraxis kan hänvisning göras till NJA 2017 s 9 (särskilt punkt 48 i Högsta domstolens dom).

³¹ Detta framskymtar i förarbetena till EpizootiL. Se prop 1998/99:88, s 26. Från den skadeståndsrättsliga doktrinen kan hänvisning göras till Radetzki, Skadeståndsberäkning vid

Bevisbördan i fråga om förekomsten av kausalitet åvilar den skadelidande.³² Enär kausalitetsprövningen baseras på en jämförelse mellan det faktiska och ett *hypotetiskt händelseförlopp* är det emellertid knappast möjligt att framlägga full bevisning.³³ Någon form av bevislättning synes därför vara motiverad. När det som i förevarande sammanhang är fråga om vad som skulle ha inträffat om ett visst beslut inte hade meddelats ligger det närmast till hands att tillämpa det beviskrav som Högsta domstolen uppställde i NJA 2014 s 272 och som innebär att det hypotetiska händelseförlopp som görs gällande av den skadelidande ska läggas till grund för bedömningen under förutsättning att detta typiskt sett framstår som en *närliggande och rimlig händelseutveckling*.³⁴ Och om flera händelseförlopp framstår som närliggande och rimliga läggs det händelseförlopp som den skadelidande gjort gällande till grund för bedömningen endast under förutsättning att detta framstår som det *mest sannolika*.³⁵

På detta sätt kan det exempelvis vara möjligt att fastställa att det framstår som mest sannolikt att en viss näringsidkare, om Beslutet inte hade fattats, hade fortsatt bedriva sin verksamhet på samma sätt som tidigare. När skadans närmare omfattning ska fastställas är det emellertid mycket vanligt att mera detaljerade frågor uppkommer. En sådan fråga kan handla om vilken försäljningsvolym denne näringsidkare hade kunnat uppnå. Detaljfrågor av detta slag kan en domstol avgöra genom en skälighetsuppskattning som vilar på grunderna för 35 kap 5 § RB.^{36, 37} En förutsättning härför är emellertid att den skadelidande lagt fram den bevisning som rimligen kan begäras. Har detta inte skett är en sådan skälighetsuppskattning inte möjlig.³⁸

sakskada, 3 uppl, Stockholm, 2019, s 219 ff med vidare hänvisningar till rättspraxis och doktrin.

³² Se Bengtsson & Strömbäck, Skadeståndslagen. En kommentar, 8 uppl, Stockholm, 2023, s 48; Radetzki, Skadeståndsberäkning vid sakskada, 3 uppl, Stockholm, 2019, s 236 samt Schultz, Kausalitet, Stockholm, 2007, s 495.

³³ Jfr Dufwa, Flera skadeståndsskyldiga, Stockholm, 1993, nr 2649.

³⁴ Se punkt 47 i Högsta domstolens dom.

³⁵ Se punkt 48 i Hösta domstolens dom.

³⁶ Rättegångsbalk (1942:740).

³⁷ Se NJA 2017 s 9 (särskilt punkt 56 i Högsta domstolens dom). Hänvisning kan även göras till exempelvis NJA 2000 s 325 (där Högsta domstolen under återopande av grunderna för 35 kap 5 § RB gjorde en skälighetsuppskattning av hur många TV-abonnemang ett bolag hade kunnat sälja om skadevällaren inte hade sålt så kallade piratkort, som till en mycket låg kostnad gav tillgång till de ifrågavarande kanalerna).

³⁸ Se NJA 2005 s 180 (där Högsta domstolen kom fram till att det saknades utrymme för en skälighetsuppskattning med stöd av 35 kap 5 § RB, när den skadelidande hade framfört

I det nyss nämnda exemplet bör den skadelidande näringsidkaren således vinnlägga sig om att presentera all utredning som står till buds i fråga om hur försäljningen skulle ha utvecklats om inte Beslutet hade fattats. I första hand avses naturligtvis utredning som i direkt hänseende ger en bild av den potentiella utvecklingen, såsom utredning om ingångna men ännu ej genomförda avtal, pågående avtalsförhandlingar, budgeterad försäljning, affärsplaner och dylikt. Men även material som endast mera indirekt ger en bild av näringsidkarens framtida försäljningsmöjligheter kan naturligtvis vara av stort intresse, däribland försäljningssiffror avseende förfluten tid, eventuellt med framhävande av viss trend, eventuellt kopplat till utredning beträffande förändrade konkurrensförhållanden och dylikt.

3.5 Adekvansprincipen

För att en skada ska kunna ersättas med skadestånd är det emellertid inte tillräckligt att skadan rent faktiskt orsakats av den ansvarsgrundande handlingen. För skadeståndsansvar krävs nämligen att skadan utgör en adekvat följd av sagda handling.³⁹ Det krävs således att skadan utgör en påräknelig, beräknelig, normal, naturlig eller förutsebar följd härav.⁴⁰ Bakom adekvanskravet återfinns hänsyn till den ansvariges berättigade anspråk på rättssäkerhet. Denne ska inte kunna göras ansvarig för helt slumpmässiga följder av sitt agerande. Endast skador som varit möjliga att förutse ska således kunna föranleda ansvar.⁴¹

Adekvanskravet brukar anses svårångat. Därför är det viktigt att klarlägga att adekvansbedömningen utgör en objektiv bedömning. Det relevanta är således inte huruvida skadan utgjort en, för skadevällaren eller den skadelidande, förutsebar följd av viss handling eller underlåtenhet. Bedömaren utgörs i stället av en tänkt person med goda kunskaper inom det aktuella området (en fackman).⁴²

ett antal påståenden om skadans art, men inte hade åberopat någon bevisning eller ens några skäl för att sådan inte presenterats).

³⁹ Se exempelvis Bengtsson & Strömbäck, Skadeståndslagen, 8 uppl, Stockholm, 2023, s 44 samt Hellner & Radetzki, Skadeståndsrätt, 12 uppl, Stockholm, 2023, s 193 f.

⁴⁰ I fråga om dessa och vissa andra likartade uttrycksätt kan hänvisning göras till Andersson, Skyddsändamål och adekvans, Uppsala, 1993, s 97 f samt Radetzki, Orsak och skada, Stockholm, 1998, s 15 ff.

⁴¹ Se Hellner & Radetzki, Skadeståndsrätt, 12 uppl, Stockholm, 2023, s 194.

⁴² Se Radetzki, Skadeståndsrätt och skadeståndsbedömning, 2 uppl, Stockholm, 2023, s 33.

Adekvansbedömningen tar sikte på händelseförloppet från handling till skada. Bedömningen syftar till att lägga fast huruvida sagda händelseförlopp framstår som förutsebart eller inte. Händelseförloppet ska härvidlag beskrivas på ett tämligen översiktligt sätt. Detaljer i fråga om hur skada uppkom i det enskilda fallet inverkar inte på bedömningen. Det centrala är huruvida skadan på det hela taget är av sådant slag att den bort tas i beräkning.⁴³

En viktig fråga av allmän natur gäller slutligen adekvanskravets nivå. Hur pass förutsebar måste skadan egentligen vara för att adekvanskravet ska anses vara uppfyllt? Det är naturligtvis svårt att ge ett generellt svar på denna fråga utan att detta blir tämligen intetsägande. Icke desto mindre finns det skäl att i förevarande sammanhang lägga fast att adekvanskravet inte brukar upprätthållas med någon mera omfattande grad av stränghet. Tvärt om kan kravet sägas vara tämligen liberalt.⁴⁴

I förarbetena till EpizootiL framhålls att det naturliga sambandet mellan beslut och förlust blir svagare med tiden och så småningom når en punkt där sådant samband framstår som orimligt.⁴⁵ Av allt att döma avses härmed att det gått så lång tid att sambandet till slut framstår som inadekvat. I mera konkret hänseende uttalas att det torde vara ovanligt att produktionsbortfall kan anses bero på ett myndighetsbeslut under längre tid än två år från det att de statliga ingreppen i verksamheten upphörde, men att undantag kan förekomma vad gäller exempelvis fiskodlingar.⁴⁶

⁴³ Se Radetzki, Skadeståndsrätt och skadeståndsbedömning, 2 uppl, Stockholm, 2023, s 34.

⁴⁴ Se Bengtsson & Strömbäck, Skadeståndslagen, 8 uppl, Stockholm, 2023, s 45 samt Radetzki, Skadeståndsrätt och skadeståndsbedömning, 2 uppl, Stockholm, 2023, s 34. En kortfattad och klargörande översikt över hur adekvansbedömningen har fallit ut i svensk rättspraxis återfinns i Hellner & Radetzki, Skadeståndsrätt, 12 uppl, Stockholm, 2023, s 197 ff. Att adekvanskravet är förhållandevis liberalt är av allt att döma ett resultat av att bedömare, i enlighet med vad som nyss framhållits, är förhållandevis kunnig (och alltså har goda möjligheter att förutse olika följder) och att det händelseförlopp som läggs till grund för adekvansbedömningen, också i enlighet med vad som nyss framgått, ska beskrivas på ett förhållandevis översiktligt sätt (med följd att detaljer i fråga om hur skadan uppkom i det enskilda fallet saknar betydelse).

⁴⁵ Se prop 1998/99:88, s 26.

⁴⁶ Se prop 1998/99:88, s 26. I anslutning härtill kan en jämförande hänvisning göras till det norska rättsfallet Rt 1967 s 697. I detta fall hade förening av ett vattendrag medfört skada på beståndet i en djuruppfödninganläggning. Till följd av kapitalbrist tog det hela fyra år innan verksamheten kunde återupptas. Ersättning för intrång i näringsverksamhet yrkades med totalt 870 000 NKR. Endast 240 000 NKR utdömdes. Till stöd härför anfördes att det i och för sig inte kan anses opåräknligt att den som genom en skadegörande handling förlorar sitt djurbestand kan få problem med att finansiera inköp av nya djur och att det av sådana skäl kan ta viss tid att återstarta verksamheten. Att det för

3.6 Skyddsändamålsläran

Vid sidan om kravet på adekvans uppställs enligt allmänna skadeståndsrättsliga principer ett krav på att den inträffade skadan faller inom skyddsändamålet för den norm som genom den skadeståndsgrundande handlingen överträtts. För det fall att den överträdde normen utgörs av culperegeln i 2 kap 1 § SKL lär skyddsändamålsläran emellertid knappast kunna medföra en begränsning av skadeståndsansvaret annat än i mycket speciella fall. Skälet härtill är att denna norm måste anses ha ett mycket omfattande skyddsändamål och att det således knappast förekommer skador som faller utanför. Större betydelse har skyddsändamålsläran av allt att döma när det gäller det allmännas skadeståndsansvar på grund av fel eller försummelse vid myndighetsutövning, eftersom det ibland kan vara tveksamt vad de olika handlingsregler som gäller för offentliga funktionärer egentligen har för ändamål.⁴⁷

På närmast motsvarande sätt skulle, vid tillämpning av 15 § EpizootiL, kunna aktualiseras frågan om huruvida en förlust som drabbat någon är av sådant slag som denna bestämmelse syftar till att ge skydd emot.⁴⁸ Av lagförarbetena att döma har emellertid denna regel ett vittomfattande skyddssyfte.⁴⁹ Syftet synes således inte vara begränsat till att ge skydd mot enbart förluster som uppkommer inom djuruppfödning och ett begränsat antal andra verksamheter som vanligen är föremål för beslut enligt lagen.⁵⁰ Tvärt om synes syftet, i full enlighet med såväl ordalydelsen i 15 § som nyssnämnda förarbetsuttalanden, vara att ge skydd för var och en som drabbas av förlust

en verksamhet av aktuell typ och storlek skulle ta så mycket som fyra år att finansiera en återstart av verksamheten ansågs emellertid ligga långt utanför det som man normalt har anledning att räkna med.

⁴⁷ Se Bengtsson & Strömbäck, Skadeståndslagen, 8 uppl, Stockholm, 2023, s 46 och, mera utförligt, s 126 ff. Från rättspraxis kan hänvisning göras till NJA 1991 s 138.

⁴⁸ Jfr Bengtsson, Ersättning vid offentliga ingrepp 2, Stockholm, 1991, s 335.

⁴⁹ Se prop 1998/99:88, s 22 ff i allmänhet och s 27 i synnerhet.

⁵⁰ Icke desto mindre kan det, i enlighet med vad som framgått i avsnitt 3.3, inte helt utslutas att Jordbruksverkets uttalanden om att rätt till ersättning enligt 15 § EpizootiL endast tillkommer den som äger en tillgång eller resurs som påverkas av restriktionerna, eller har ett avtal som kan jämföras med att äga en sådan tillgång eller resurs, baseras på ståndpunkten att denna bestämmelses skyddsändamål är begränsat på ett sådant sätt. Jordbruksverket har emellertid inte uttalat detta explicit, och än mindre anförts något stöd för att syftet med 15 § EpizootiL skulle vara inskränkt till att på detta sätt ge skydd för markägare, arrendatorer och innehavare av jakträtter, med följd att andra skadedrabbade, såsom exempelvis entreprenörer som utför arbete i skog och mark, sågverk, slakterier samt bär- och svamplockare saknar rätt till ersättning. Och i enlighet med vad som redan framgått är det också svårt att finna något stöd för att 15 § EpizootiL skulle ha ett på sådant sätt begränsat skyddssyfte.

till följd av beslut som fattas med stöd av lagen. Följaktligen kan skyddsändamålsläran knappast anses begränsa rätten till ersättning i annat än helt uppenbara fall, såsom exempelvis när ett krav på ersättning avser intäktsbortfall som uppkommit till följd av ett beslut som medfört att olaglig verksamhet, exempelvis olovlig jakt i Zonen, inte kunnat bedrivas.

3.7 Skadebegränsningsplikten

Enligt 16 § EpizootiL kan ersättning enligt 15 § jämkas om den skadelidande uppsåtligen eller genom vårdslöshet själv har medverkat till en i och för sig ersättningsgill kostnad eller förlust.⁵¹ Av lagförarbetena att döma tar denna jämningsregel primärt sikte på situationer där den skadelidande uppsåtligen eller genom vårdslöshet bidragit till det sjukdomsutbrott som föranlett det beslut som medfört kostnad eller förlust och/eller till att förlänga den tid som ett sådant beslut äger giltighet.⁵²

En särskild typ av medverkan föreligger om den skadelidande, efter att en i och för sig ersättningsgill kostnad eller förlust uppstått, underlåter att begränsa eller rent av förvärrar denna. I princip synes inget hindra att jämningsregeln i 16 § EpizootiL tillämpas i också sådana fall. Närmare till hands ligger emellertid att göra bruk av den allmänna skadeståndsrättsliga princip som mera direkt tar sikte på sådana situationer, och som innebär att den skadelidande är skyldig att begränsa verkningarna av uppkommen skada. Ifall den skadelidande inte gör vad som kan begäras av honom i detta avseende får denne själv bära ansvaret för vad som borde ha kunnat undvikas.⁵³

Skadebegränsningsplikten innebär emellertid inte att den skadelidande till varje pris ska begränsa omfattningen av uppkommen förlust. Snarare ska principen förstås så att den skadelidande är skyldig att göra vad som rimligen kan begäras i detta avseende.⁵⁴ I fråga om vad som närmare bestämt krävs av den skadelidande kan vägledning sökas i hur en normal skadelidande i

⁵¹ Detsamma gäller, enligt regelns andra mening, om den skadelidande vägrar att rätta sig efter en föreskrift eller ett beslut som har meddelats med stöd av lagen eller ett beslut som har meddelats med stöd av de EU-bestämmelser som lagen kompletterar.

⁵² Se prop 1998/99:88, s 26 f.

⁵³ Jfr Radetzki, Skadeståndsberäkning vid sakskada, 3 uppl, Stockholm, 2019, s 195 ff samt från rättspraxis, NJA 2017 s 9 (punkt 27 och 29 i Högsta domstolens dom) och NJA 2017 s 371 (punkt 9 och 13 i Högsta domstolens dom) (samtliga med sikte på förhållandet mellan regeln om jämkning på grund av den skadelidandes medverkan i 6 kap 1 § SKL på ena sidan och den skadelidandes skadebegränsningsplikt på den andra).

⁵⁴ Se Radetzki, Skadeståndsberäkning vid sakskada, 3 uppl, Stockholm, s 200, med vidare hänvisningar. Från rättspraxis, se NJA 2017 s 9 (punkt 31 i Högsta domstolens dom).

motsvarande situation skulle ha agerat om det stod klart för denne att någon ersättning för skadan inte skulle erhållas.⁵⁵ Det kan emellertid inte krävas att den skadelidande i alla situationer omedelbart vidtar åtgärder. Ofta finns det tvärt om anledning att tillåta att den skadelidande under viss tid överväger sina handlingsalternativ. Det viktiga för bedömningen är dels de alternativ som förelåg för den skadelidande, dels i vilken utsträckning denne kände eller borde ha känt till dessa.⁵⁶

Eftersom de skadebegränsande åtgärderna vidtas i den skadeståndsskyldige partens intresse kan det bara krävas att den skadelidande tar begränsade risker. Åtgärder som är mycket kostsamma i förhållande till förväntad skada krävs typiskt sett inte heller. Däremot kan det exempelvis krävas att den skadelidande meddelar att han på grund av bristande ekonomiska resurser inte kan vidta en viss åtgärd och på så sätt bereder den skadeståndsskyldige möjlighet att vidta åtgärder.⁵⁷

Det den skadeståndsskyldige som har bevisbördan för att den skadelidande hade kunnat vidta åtgärder som skulle ha begränsat skada och att den skadelidande borde ha insett att denna möjlighet förelåg.⁵⁸ I enlighet med vad som redan framgått är emellertid de krav som ställs på den skadelidande tämligen modesta. Om det finns rimliga möjligheter att erhålla dispens från ett beslut som fattats med stöd av EpizootiL, torde det i regel kunna krävas att den skadelidande lämnar in en dispensansökan. Har detta inte skett och den skadelidande inte kan presentera någon godtagbar ursäkt, torde ersättningen kunna sättas ned med den del av förlusten som genom en dispensansökan hade kunnat undvikas. Mera vidlyftiga åtgärder krävs emellertid bara undantagsvis. Krav på omställning till annan verksamhet uppställs av allt att döma bara under mycket speciella förhållanden.⁵⁹ Och för det fall att sådana förhållanden är för handen behöver omställningen, i full enlighet med vad som nyss framgått, på intet sätt genomföras med mindre än att den skadelidande givits rimlig tid för att utvärdera och överväga de olika handlingsalternativ som står till buds.

⁵⁵ Se Raderzki, Skadeståndsberäkning vid sakskada, 3 uppl, Stockholm, s 200. Från rättspraxis, se NJA 2017 s 9 (punkt 32 i Högsta domstolens dom).

⁵⁶ Se NJA 2017 s 9 (punkt 33 i Högsta domstolens dom).

⁵⁷ Se NJA 2017 s 9 (punkt 36 i Högsta domstolens dom).

⁵⁸ Se NJA 2017 s 9 (punkt 37 i Högsta domstolens dom).

⁵⁹ Jfr NJA 2017 s 9 där Högsta domstolen inte ansåg att den som genom ett felaktigt interimistiskt förbud fråntagits möjligheten att sälja en produkt under ett visst varumärke borde ha begränsat sin skada genom att sälja produkten under annat varumärke.

Slutligen ska i detta sammanhang nämnas att vidtagandet av åtgärder som syftar till att begränsa omfattningen av inträffad skada inte sällan medför kostnader. Att sådana kostnader kan ersättas med stöd av 15 § första stycket tredje punkten EpizootiL har framgått i avsnitt 3.2. Det krävs emellertid att den kostsamma åtgärden framstod som adekvat och därmed skäligen när den vidtogs.⁶⁰ Inte minst när det, som i förevarande sammanhang, är fråga om åtgärder i syfte att begränsa förlust till följd av produktionsbortfall, kan sådana kostnader vara av vitt skilda slag, såsom exempelvis kostnader för att motverka uppkomst av följskador av olika slag, exempelvis på sedan tidigare avverkad skog som till följd av Beslutet inte kan föras ut från Zonen, kostnader för att säga upp eller permittera personal, kostnader för marknadsföring i syfte att skaffa nya uppdrag utanför Zonen samt i ovanligt förekommande fall, kostnader för omställning till annan verksamhet som kan bidra till att begränsa det intäktsbortfall som Beslutet medför.⁶¹

4. Närmare om hur allmänna skadeståndsrättsliga principer påverkar rätten till ersättning i konkreta fall

4.1 Allmänt

I avsnitt 3 har skildrats de allmänna skadeståndsrättsliga principer som äger tillämpning vid prövning av krav på ersättning enligt 15 § EpizootiL, med särskilt fokus på rätten till och omfattningen av ersättning för annat än döda djur. Mot denna bakgrund illustreras i det följande hur dessa principer påverkar den skadelidandes rätt till ersättning i ett antal fiktiva skadesituationer av konkret natur.

De olika skadesituationerna har sorterats med utgångspunkt i vilken typ av verksamhet som drabbats.

4.2 Växtodling

Skadesituation 1 – Beslutet innebär att spannmål som producerats i Zonen måste lagras under viss tid innan det får föras ut. Detta medför lagringskostnader och/eller bortfall av intäkter på grund av tidsutdräkt. I den mån lagringsmöjligheter saknas kan kostnader och/eller bortfall av intäkter i stället uppkomma till följd av att spannmål måste förstöras.

⁶⁰ Se NJA 2017 s 9 (punkt 35 i Högsta domstolens dom).

⁶¹ Jfr Hellner & Radetzki, Skadeståndsrätt, 12 uppl, Stockholm, 2023, s 396.

Analys 1 – Denna typ av kostnader och eller intäktsbortfall kan otvivelaktigt ersättas med stöd av 15 § första stycket tredje punkten EpizootiL. Förlusten utgör en direkt följd av Beslutet. Det är således inte fråga om tredjemansskada. För att fastställa kausalitet mellan beslut och förlust fordras en jämförelse mellan de kostnader och intäkter som uppkommit i det faktiska respektive hypotetiska händelseförloppet. Bevisbördan åvilar den skadelidande, låt vara att krav på full bevisning i fråga om kostnader och intäkter i det hypotetiska händelseförloppet inte uppställs. Under normala förhållanden kan kostnader och/eller intäktsbortfall av nu ifrågavarande slag utan vidare anses utgöra en adekvat följd av Beslutet. Dessa måste också anses vara av sådant slag som 15 § EpizootiL syftar till att ge skydd mot. Full ersättning förutsätter emellertid att den skadelidande gjort vad som rimligen kan begäras för att begränsa sin förlust. Om denne exempelvis låtit förstöra produkter trots att lagringmöjligheter funnits, kan ersättningen således reduceras med den del av förlusten som hade kunnat undvikas.

Skadesituation 2 – Vissa växtodlingsföretag har genom specifika beslut⁶² förbjudits att skörda spannmål fram till slutet av mars 2024.⁶³ Utöver att berörda företag inte kan skörda medför dessa beslut hinder mot att höstså. Och vissa av företagen bedömer, med hänvisning till rådande markförhållanden, att inte heller vårsådd kan bli aktuell. Besluten medför således att 2024 års odling helt eller delvis förhindras.

Analys 2 – Det bortfall av intäkter som dessa beslut medför kan otvivelaktigt ersättas med stöd av 15 § första stycket tredje punkten EpizootiL. Sådan förlust utgör en direkt följd av de ifrågavarande besluten. Det är således inte fråga om tredjemansskada. För att fastställa kausalitet mellan beslut och förlust måste de faktiska intäkterna jämföras med de intäkter som hypotetiskt skulle ha genererats utan beslutet. Bevisbördan åvilar den skadelidande, låt vara att krav på full bevisning i fråga om de intäkter som skulle ha genererats i det hypotetiska händelseförloppet inte uppställs. Vidare krävs att sambandet mellan beslut och inkomstförlust är adekvat. Möjligen skulle det kunna sättas i fråga huruvida det kan anses utgöra en adekvat följd av de nu ifrågavarande besluten att 2024 års odling i dess helhet förhindras. Avgörande blir huruvida en tänkt bedömare, som är kunnig och insatt i det aktuella områ-

⁶² Däribland Beslutet om förbud mot att skörda.

⁶³ Motivet till dessa beslut är att de vildsvin som finns i den innersta delen av Zonen ska förmås att stanna där genom att det finns mat.

det, hade kunnat förutse att beslutet kunde få så pass långtgående konsekvenser. Att ersättningskravet avser förlust av sådant slag som 15 § EpizootiL syftar till att ge skydd mot får anses uppenbart. Om situationen är sådan att den skadelidande genom rimliga åtgärder hade kunnat återstarta odlingen tidigare än vad som faktiskt skett skulle det, som alternativ till en invändning om bristande adekvans, kunna göras gällande att skadebegränsningsplikten åsidosatts, med följd att rätten till ersättning reduceras på den grunden.

4.3 Skogsbruk

Skadesituation 3 – Träd som vid tidpunkten för Beslutet redan hade avverkats men ännu inte förts ut ur Zonen har inte kunnat tas om hand på sedvanligt sätt och till följd härav undergått kvalitetsförsämringar med intäktsbortfall som resultat.⁶⁴

Analys 3 – Intäktsbortfall till följd av kvalitetsförsämringar kan ersättas med stöd av 15 § första stycket tredje punkten EpizootiL. Intäktsbortfallet har uppkommit till följd av sakskada som drabbat samma rättssubjekt. Det är således inte fråga om tredjemansskada. För att fastställa kausalitet mellan beslut och förlust fordras en jämförelse mellan faktiska intäkter (vid försäljning av virke med försämrad kvalitet) och de intäkter som hade kunnat uppnås om avverkat virke på ett normalt sätt hade kunnat föras ut ur Zonen. Bevisbördan åvilar den skadelidande, låt vara att krav på full bevisning i fråga om de hypotetiska intäkterna inte uppställs. Under normala omständigheter torde intäktsbortfall av nu ifrågasatt slag kunna anses utgöra en adekvat följd av Beslutet. Att intäktsbortfallet är av sådant slag som 15 § EpizootiL syftar till att ge skydd mot får anses uppenbart. Full ersättning förutsätter att den skadelidande gjort vad som rimligen kan begäras för att begränsa sin förlust. Det krävs således att denne vidtagit skäliga åtgärder för att minimera de fysiska skadorna. Det krävs också att den skadelidande, när träden så småningom kunnat föras ut från Zonen, gjort vad som rimligen kan begäras för att på bästa sätt tillgodogöra sig deras värde. Har dessa eller andra krav på skadebegränsning åsidosatts reduceras ersättningen med ett belopp som motsvarar den del av förlusten som hade kunnat undvikas.

⁶⁴ På närmast motsvarande sätt kan kvalitetsförsämringar på växande skog med åtföljande intäktsbortfall uppkomma till följd av att träd som angripits av skadedjur till följd av Beslutet inte får föras ut ur Zonen.

Skadesituation 4 – Beslutet medför att planerad avverkning kan inte genomföras med följd att skogsägare går miste om intäkter som i sin tur medför bortfall av den avkastning som intäkten hade kunnat generera alternativt kostnad för att anskaffa motsvarande kapital på annat sätt.⁶⁵

Analys 4 – Till undvikande av missförstånd bör det inledningsvis framhållas att Beslutet inte medför annat än ett tillfälligt bortfall av intäkter. Vid en differensbedömning framträder detta tydligt genom att träden i det faktiska händelseförloppet finns kvar och kan avverkas så snart Beslutet inte längre gäller. Intäkterna i det faktiska händelseförloppet blir således desamma som i det hypotetiska händelseförloppet.⁶⁶ En viktig skillnad är dock att intäkten skulle ha genererats tidigare i det hypotetiska händelseförloppet än i det faktiska. Och till följd härav kan Beslutet naturligtvis ha medfört att avkastning gått förlorad och/eller att kostnad för alternativ kapitalanskaffning uppkommit.

Såväl förlorad avkastning som kostnad för alternativ kapitalanskaffning kan ersättas med stöd av 15 § första stycket tredje punkten EpizootiL. Den förlorade avkastningen respektive uppkomna kostnaden utgör en direkt följd av Beslutet. Det är således inte fråga om tredjemansskada. Huruvida kravet på kausalitet mellan beslut och förlust är uppfyllt prövas med stöd av differensprincipen. Om ersättningskravet baseras på att den skadelidande i det hypotetiska händelseförloppet skulle ha gjort en specifik och särskilt inkomstbringande investering krävs att denne lägger fram bevisning som ger vid handen att detta framstår som mest sannolikt. Detta kan medföra svårigheter och, för det fall att den skadelidande inte lyckas, medföra att ersättningen stannar vid ett belopp som motsvarar en avkastning av mera normal omfattning. Och även för det fall att den skadelidande skulle lyckas föra tillräcklig bevisning i fråga om avkastningens omfattning finns naturligtvis en viss risk att denna, eller en del därav, bedöms utgöra en inadekvat och därmed icke ersättningsgill följd av beslutet. Ett sådant resultat lär emellertid förutsätta mycket speciella förhållanden, såsom att den uteblivna intäkten skulle ha placerats i ett eller flera värdepapper som därefter ökat i värde på

⁶⁵ En sådan anskaffning av motsvarande kapital motiveras vanligen av att den skadelidande trots beslutet vill kunna genomföra planerade investeringar och/eller behöver kunna betala löpande utgifter.

⁶⁶ Detta förutsätter naturligtvis att virkespriset inte har förändrats. Om detta pris har sjunkit har beslutet orsakat ett permanent bortfall av intäkter som kan bli föremål för ersättning. Om virkespriset i stället har stigit så påverkar detta däremot knappast storleken på den ersättning som i övrigt kan tillkomma den skadelidande. Jfr NJA 1998 s 625.

ett helt exceptionellt sätt. Såväl förlorad avkastning på intäkter som uteblivit som kostnader för alternativ kapitalanskaffning måste anses utgöra en förlust av sådant slag som 15 § EpizootiL syftar till att ge skydd mot. Slutligen är det även i nu aktuellt sammanhang viktigt att framhålla den skadelidandes plikt att i rimlig omfattning vidta skadebegränsande åtgärder. För det fall att denne planerat att investera den uteblivna intäkten på ett potentiellt inkomstbringande sätt lär full ersättning komma i fråga endast under förutsättning att denna vidtagit rimliga åtgärder för att på annat sätt anskaffa kapital till den tilltänkta investeringen. Och för det fall att förlusten utgörs av en kostnad för alternativ kapitalanskaffning lär det krävas att den skadelidande gjort vad som rimligen kan begäras för att hålla denna kostnad på en så låg nivå som möjligt.

4.4 Fordonsägare

Skadesituation 5 – Beslutet medför att fordon, maskiner och redskap som har använts i lantbruk, skogsbruk eller i samband med djurhållning måste rengöras för att få flyttas ut ur Zonen. Rengöringskraven medför kostnader för rengöringsmedel och annan utrustning samt ställtider för dels rengöringen som sådan, dels att planera arbetet på ett sådant sätt att antalet förflyttningar in/ut ur Zonen begränsas.

Analys 5 – Kostnader för rengöringsmedel och annan utrustning och intäktsbortfall till följd av ställtider som orsakas av kravet på rengöring kan ersättas med stöd av 15 § första stycket andra respektive tredje punkten EpizootiL. Sådana förluster utgör direkta följder av beslutet. Det är således inte fråga om tredjemansskador. Och detta gäller oavsett om den skadelidande har sin bas i eller utanför Zonen. Frågan om kausalitet mellan beslut och förlust prövas genom tillämpning av differensprincipen. Den skadelidande har bevisbördan för att de faktiska rengöringskostnaderna varit högre än de rengöringskostnader som hypotetiskt skulle ha uppkommit utan beslutet. Och på motsvarande sätt har den skadelidande att lägga fram bevisning om att dennes faktiska intäkter (med ställtiderna) varit lägre än dess hypotetiska intäkter (utan ställtiderna), låt vara att krav på full bevisning i fråga om kostnader respektive intäkter i det hypotetiska händelseförloppet inte uppställs. I normala fall torde kostnader och bortfall av intäkter av nu ifrågavarande slag utan vidare kunna anses utgöra adekvata följder av Beslutet. Att dessa kostnader och intäktsbortfall är av sådant slag som 15 § EpizootiL syftar till

att ge skydd mot får anses uppenbart. För det fall att den skadelidande inte gjort vad som rimligen kan begäras i syfte att begränsa rengöringskostnader och/eller ställtider kan ersättningen sättas ned med hänvisning till skadebegränsningsplikten.

Skadesituation 6 – Beslutet medför att fordon, maskiner och redskap som har använts i lantbruk, skogsbruk respektive i samband med djurhållning måste rengöras för att få flyttas ut ur Zonen. Rengöringen medför korrosionsskador på fordonen med åtföljande reparationskostnader.

Analys 6 – Reparationskostnader av detta slag kan ersättas med stöd av 15 § första stycket andra punkten EpizootiL. Ersättningskravet avser en kostnad som uppkommit till följd av sakskada som drabbat den skadelidande. Det är således inte fråga om tredjemansskada. Och detta gäller oavsett om den skadelidande har sin bas i eller utanför Zonen. För att fastställa kausalitet mellan beslut och skada fordras en jämförelse mellan de korrosionsskador och åtföljande reparationskostnader som förekommer i det faktiska och det hypotetiska händelseförloppet. Bevisbördan åvilar den skadelidande, låt vara att krav på full bevisning i fråga om korrosionsskador och åtföljande reparationskostnader i det hypotetiska händelseförloppet inte uppställs. Under normala förhållanden torde reparationskostnader av nu ifrågavarande slag utan vidare kunna anses utgöra en adekvat följd av Beslutet. Sådana kostnader måste också anses vara av sådant slag som 15 § EpizootiL syftar till att ge skydd mot. Under vissa förhållanden torde ersättningen kunna sättas ned med stöd av skadebegränsningsplikten. Ett sådant förhållande skulle kunna vara att den skadelidande vid saneringen avvikit från Jordbruksverkets anvisningar, med särskilt omfattande skador som resultat. Ett annat att särskilt omfattande skador uppkommit till följd av att den skadelidande inte gjort vad som rimligen kan begäras i syfte att begränsa antalet passager till och från Zonen, med följd att antalet saneringar, och därmed skadornas omfattning, blivit större än nödvändigt.

4.5 Jord- och skogsbruksarbete på entreprenad

Skadesituation 7 – Entreprenörer som skulle ha utfört jord- eller skogsbruksarbete på entreprenad förlorar intäkter när uppdrag i Zonen uteblir till följd av att avtalade uppdrag avbeställs och/eller att förväntade uppdrag inte beställs.

Analys 7 – Det råder inte någon tvekan om att intäktsbortfall av detta slag i och för sig kan ersättas med stöd av 15 § första stycket tredje punkten EpizootiL. I förevarande situation synes bortfallet av intäkter emellertid inte vara direkt orsakat av Beslutet. Det synes i stället vara så att detta beslut medfört att markägare i Zonen till följd av beslutet inte haft något behov av och därför avbeställt och/eller underlåtit att beställa tjänster i normal omfattning. Vid detta förhållande utgör de drabbade entreprenörernas bortfall av intäkter icke ersättningsgilla tredjemansskador.

4.6 Besöksnäring och butik

Skadesituation 8 – Företag som driver gårdsbutiker och/eller rumsuthyrning drabbas av intäktsbortfall, som till övervägande del beror på att kundkretsen utgörs av skogsarbetare, som till följd av Beslutet är förhindrade att utföra arbete i skogen.

Analys 8 – Intäktsbortfall av detta slag kan i och för sig ersättas med stöd av 15 § första stycket tredje punkten EpizootiL. Liksom i föregående skadesituation synes det emellertid vara fråga om bortfall av intäkter som i direkt hänseende orsakats av bristande efterfrågan på de varor och tjänster som saluförs. De drabbade företagens bortfall av är således indirekt orsakat av Beslutet och utgör därmed icke ersättningsgilla tredjemansskador.

Av allt att döma gäller emellertid det nu sagda med undantag för det fall att intäktsbortfall drabbat en gårdsbutik som drivs av ett företag som till följd av ett specifikt beslut tvingats avliva sitt djurbestand. I denna situation har nämligen intäktsbortfallet drabbat ett rättssubjekt som i direkt hänseende tillfogats sakskada till följd av beslutet. Och i en sådan situation är det inte fråga om tredjemansskada. Omfattningen av den förlust orsakats av beslutet bestäms med stöd av differensprincipen. Härvid bör det särskilt noteras att rätten till ersättning endast omfattar den skadelidandes nettoskada. Vid fastställandet av det faktiska händelseförloppet är det således av största vikt att den ersättning för de avlivade djurens värde som med stöd av 15 § första stycket första punkten EpizootiL tillkommer den skadelidande beaktas. Detta bidrar till att reducera differensen mellan det ekonomiska utfallet i det faktiska och det hypotetiska händelseförloppet, och därmed den ersättningsgilla förlustens storlek. Att intäktsbortfall av nu aktuellt slag kan anses utgöra en adekvat följd av det ifrågavarande beslutet och även kan anses vara av sådant slag som 15 § EpizootiL syftar till att ge skydd mot framstår som

klart. Full ersättning förutsätter på sedvanligt sätt att den skadelidande gjort vad som rimligen kan begäras för att begränsa intäktsbortfallets omfattning.

4.7 Jakt

Skadesituation 9 – Beslutet medför att markägare med jakträtt går miste om intäkter på grund av utebliven försäljning av kött som egen jakt skulle ha genererat.

Analys 9 – Intäktsbortfall av detta slag kan otvivelaktigt ersättas med stöd av 15 § första stycket tredje punkten EpizootiL. Förlusten utgör en direkt följd av Beslutet. Det är således inte fråga om tredjemansskada. Omfattningen av den skada som orsakats av beslutet får bestämmas genom en differensbedömning. Den skadelidande har bevisbördan i fråga om hur mycket kött som jakträtten skulle ha genererat i det hypotetiska händelseförloppet, låt vara att krav på full bevisning inte uppställs i detta hänseende. Att intäktsbortfall av nu aktuellt slag kan anses utgöra en adekvat följd av Beslutet och även kan anses vara av sådant slag som 15 § EpizootiL syftar till att ge skydd mot framstår som klart. Några åtgärder som på ett effektivt sätt skulle kunna bidra till att begränsa intäktsbortfallet finns knappast. Skäl att sätta ned ersättningen under hänvisning till skadebegränsningsplikten föreligger således inte.

Skadesituation 10 – Beslutet medför att markägare går miste om intäkter från upplåtelser av jakträtt.

Analys 10 – Även i denna situation är det otvivelaktigt fråga om intäktsbortfall av sådant slag som kan ersättas med stöd av 15 § första stycket tredje punkten EpizootiL. Är det fråga om långtidsupplåtelser på grundval av kontrakt som innebär att de till vilka jakträtt upplåtits inte behöver betala under den tid då jakt inte får bedrivas, kan det knappast råda någon tvekan om att intäktsbortfallet utgör en direkt följd av beslutet och således inte en tredjemansskada. Om det i stället är fråga om korttidsupplåtelser skulle det kunna hävdas att Beslutet medfört att efterfrågan på sådana upplåtelser begränsats och att intäktsbortfallet således utgör en indirekt följd av Beslutet och därmed en icke ersättningsgill tredjemansskada. Lika väl skulle det emellertid kunna göras gällande att Beslutet medfört att markägaren inte har någon jakträtt att upplåta. Med detta synsätt framstår intäktsbortfallet som en direkt följd av Beslutet och således inte en tredjemansskada. Möjligen ligger

det senare synsättet, som medför att samtliga jakträttsupplåtelse behandlas på ett enhetligt sätt, närmast till hands. Inte minst gäller detta då det är fråga om ersättning från staten, vilket kan tala för att i tveksamma fall välja det alternativ som bäst gagnar den skadelidande. Omfattningen av det intäktsbortfall som orsakats av Beslutet bestäms genom en differensbedömning, det vill säga genom en jämförelse mellan de intäkter som faktiskt uppkommit och de som hypotetiskt skulle ha uppkommit utan beslutet. Bevisbördan åvilar den skadelidande, låt vara att krav på full bevisning i fråga om intäkterna i det hypotetiska händelseförloppet inte uppställs. Att intäktsbortfall av nu aktuellt slag kan anses utgöra en adekvat följd av Beslutet och även kan anses vara av sådant slag som 15 § EpizootiL syftar till att ge skydd mot framstår som klart. Några åtgärder som på ett effektivt sätt skulle kunna bidra till att begränsa förlusten finns knappast. Skäl att sätta ned ersättningen under hänvisning till skadebegränsningsplikten föreligger således inte.

4.8 Stöd från EU

Skadesituation 11 – Företag åsamkas försämrad lönsamhet genom att möjligheten att erhålla ekonomiskt stöd kopplat till EU:s jordbrukspolitik till följd av Beslutet gått förlorad.⁶⁷

Analys 11 – Stöd och bidrag av olika slag utgör otvivelaktigt en form av intäkt. Det är således fråga om intäktsbortfall av sådant slag som kan ersättas med stöd av 15 § första stycket tredje punkten EpizootiL. Intäktsbortfallet utgör en direkt följd av det ifrågavarande beslutet. Det är således inte fråga om tredjemansskada. Omfattningen av den skada som orsakats av beslutet bestäms genom en differensbedömning. Det är den skadelidande som har bevisbördan i fråga om hur pass omfattande stöd som i det hypotetiska händelseförloppet hade kunnat erhållas, låt vara att krav på full bevisning i detta hänseende inte uppställs. Att intäktsbortfall av nu aktuellt slag kan anses utgöra en adekvat följd av här ifrågavarande beslut och även kan anses vara av sådant slag som 15 § EpizootiL syftar till att ge skydd mot framstår som klart. Full ersättning förutsätter att den skadelidande gjort vad som rimligen kan begäras för att begränsa sin förlust. Om denne genom en sedvanlig ansökan

⁶⁷ Ett skäl härtill kan vara att sådant stöd endast lämnas under vissa förutsättningar som det, till följd av Beslutet om förbud mot att skörda, Beslutet om att tamgrisar ska avlivas eller dylika beslut, inte varit möjligt att uppfylla.

hade kunnat erhålla någon alternativ form av stöd torde ersättningen således kunna reduceras i motsvarande mån.

5. Sammanfattande reflektioner

I avsnitt 3.1 har framgått att rätten till och omfattningen av den ersättning som staten kan ha att utge med stöd av 15 § EpizootiL ska fastställas i enlighet med allmänna skadeståndsrättsliga principer. I det följande sammanfattas i korthet vilka dessa principer är, vad de innebär och vilken inverkan de har vid bestämning av ersättning för annat än döda djur enligt 15 § första stycket andra till fjärde punkten EpizootiL.

Principen om full ersättning och de ersättningsgilla posterna – När det såsom i förevarande sammanhang är fråga om ASF äger den skadelidande, utöver den rätt till full ersättning för döda djur som följer av 15 § första stycket första punkten EpizootiL, rätt till full ersättning för dels kostnader (såväl saneringskostnader som andra kostnader) som på grund av Beslutet uppkommit i näringsverksamhet, dels intäkter som på grund av Beslutet gått förlorade i näringsverksamhet och dels inkomstförlust som på grund av Beslutet uppkommit utanför näringsverksamhet. De ersättningsgilla posterna är således på intet sätt snävt begränsade. Helt följdriktigt, och i full enlighet med vad som framgått i avsnitt 4, ger beskrivningen av de ersättningsgilla posterna i 15 § första stycket andra till fjärde punkten EpizootiL typiskt sett inte upphov till några tolkningsfrågor av besvärlig natur.

Tredjemansskadepincipen – I den mån en kostnad eller ett bortfall av intäkt eller inkomst utgör en tredjemansskada saknas emellertid rätt till ersättning. En tredjemansskada kan definieras som en förmögenhetsskada som drabbar ett annat rättssubjekt än det som initialt åsamkats personskada, sakskada eller ren förmögenhetsskada. I här aktuellt sammanhang medför tredjemansskadepincipen att rätt till ersättning föreligger under förutsättning att Beslutet orsakat personskada eller sakskada för den som begär ersättning. I sådana fall ersätts även de ekonomiska följdskador som denne åsamkats. Rätt till ersättning föreligger också för det fall att den initiala skadan är av ekonomisk natur. Men då krävs att denna skada utgör en direkt följd av beslutet. Om däremot ett beslut initialt drabbat A, varefter denne till följd härav vidtagit någon åtgärd som medfört att följdskada av ekonomisk natur drabbat B, så utgör B:s skada en icke ersättningsgill tredjemansskada.

I avsnitt 4.7 har framgått att frågan om huruvida en ekonomisk skada ska anses utgöra en direkt eller indirekt följd av ett beslut kan medföra svårigheter, och att det i vissa situationer följaktligen kan vara i hög grad osäkert huruvida en förlust ska anses utgöra en tredjemansskada eller inte. Till detta kommer att tredjemansskadepincipen måste sägas i hög grad vila på formella kriterier, närmare bestämt huruvida den direkt respektive indirekt skadelidande i formellt hänseende utgör olika rättssubjekt. Om detta är fallet utgör den indirekta skadan en tredjemansskada. Och detta gäller även för det fall att de båda rättssubjekten skulle vara närstående till varandra. För det fall att den direkt respektive indirekt skadelidande i stället utgörs av två olika verksamhetsgrenar som bedrivs inom ramen för ett och samma rättssubjekt utgör den indirekt skadelidande verksamhetsgrenens skada däremot inte någon tredjemansskada. Det nu sagda medför att rätten till ersättning i ett enskilt fall kan vara helt avhängig på vilket sätt en skadedrabbad verksamhet är organiserad. Föga överraskande har detta förhållande medfört att tredjemansskadepincipen varit föremål för kritik med åtföljande förslag om att rätten till ersättning i stället borde göras beroende av en mera allsidig skälighetsprövning.⁶⁸ Mot bakgrund av nu nämnda förhållanden kan det måhända finnas skäl att vid bestämning av ersättning enligt 15 § EpizootiL tillämpa tredjemansskadepincipen med viss försiktighet, innebärande att tveksamma fall tillåts falla ut på det sätt som är mest gynnsamt för den skadedrabbade. Inte minst gäller detta mot bakgrund av att kostnaden för beslutad ersättning bärs av staten.

Differensprincipen – Enligt 15 § EpizootiL ersätts endast förluster som orsakats av föreskrifter eller beslut som har meddelats med stöd av lagen eller på grund av beslut som har meddelats med stöd av de EU-bestämmelser som lagen kompletterar. Ersättning förutsätter således förekomsten av kausalitet mellan beslut (eller föreskrifter) och förlust. Frågan om förekomsten av kausalitet prövas med stöd av differensprincipen. Enligt denna princip kan den ersättningsgilla förlusten och dess omfattning fastställas genom en jämförelse mellan det ekonomiska utfallet för den skadelidande i det händelseförlopp som faktiskt utspelat sig efter den skadegörande händelsen å ena sidan (det faktiska händelseförloppet), och det ekonomiska utfallet för den skadelidande i ett hypotetiskt händelseförlopp, som mest sannolikt skulle ha

⁶⁸ Se exempelvis Radetzki, Skadeståndsberäkning vid sakskada, 3 uppl, Stockholm, 2019, s 68 f, med vidare hänvisningar.

utspelet sig om den skadegörande händelsen inte hade inträffat (det hypotetiska händelseförloppet). I den mån det ekonomiska utfallet för den skadelidande i det faktiska händelseförloppet är sämre än i det hypotetiska föreligger en förlust som kan vara ersättningsgill.

Bevisbördan i fråga om förekomsten av kausalitet åvilar som bekant den skadelidande, låt vara att krav på full bevisning i fråga om det hypotetiska händelseförloppet inte uppställs. I stället är det tillräckligt att det hypotetiska händelseförloppet som görs gällande av den skadelidande framstår som en närliggande och rimlig händelseutveckling. Och om flera hypotetiska händelseförlopp framstår som närliggande och rimliga krävs att det som den skadelidande lagt till grund för sitt ersättningskrav framstår som det mest sannolika.

Adekvansprincipen – För att en förlust ska kunna ersättas enligt 15 § EpizootiL är det emellertid inte tillräckligt att denna rent faktiskt orsakats av Beslutet. För skadeståndsansvar krävs nämligen att skadan utgör en adekvat följd av detta. Det krävs således att förlusten utgör en påräknelig, beräknelig, normal, naturlig eller förutsebar följd av Beslutet. Adekvanskravet upprätthålls emellertid inte med någon omfattande stränghet. I enlighet med vad som framgått i avsnitt 4 är det, helt följdriktigt, förhållandevis ovanligt att kravet på adekvans medför bedömningssvårigheter vid ersättningsbestämning enligt 15 § EpizootiL.

Skyddsändamålsläran – Vid sidan om kravet på adekvans uppställs ett krav på att inträffad förlust är av sådant slag som 15 § EpizootiL syftar till att ge skydd mot. Av allt att döma har emellertid denna regel ett vittomfattande skyddssyfte. Detta synes således inte vara begränsat till att avse enbart förluster som uppkommer inom djuruppfödning och andra verksamheter som vanligen är föremål för beslut enligt lagen. Tvärt om synes syftet, i full enlighet med såväl ordalydelsen i 15 §, vara att ge skydd för var och en som drabbas av förlust till följd av beslut som fattas med stöd av lagen. Följaktligen kan skyddsändamålsläran knappast anses begränsa rätten till ersättning annat än i fall där krav på ersättning avser en förlust som helt uppenbart faller utanför bestämmelsens skyddssyfte. Ett exempel skulle kunna vara att ett krav på ersättning avser intäktsbortfall som uppkommit till följd av ett beslut som medfört att olaglig verksamhet, exempelvis olovlig jakt i Zonen, inte kunnat bedrivas. Helt följdriktigt är det, i full enlighet med vad som

framgått i avsnitt 4, förhållandevis ovanligt att skyddsändamålsläran medför bedömningssvårigheter vid ersättningsbestämning enligt 15 § EpizootiL.

Skadebegränsningsplikten – Enligt den så kallade skadebegränsningsplikten har den skadelidande en skyldighet att vidta rimliga åtgärder i syfte att begränsa sin förlust. Ifall den skadelidande inte gör vad som kan begäras i detta avseende får denne själv bära ansvaret för vad som borde ha kunnat undvikas. De krav som ställs på den skadelidande är emellertid tämligen modesta. Om det finns rimliga möjligheter att erhålla dispens från ett beslut som fattats med stöd av EpizootiL torde det i regel kunna krävas att den skadelidande lämnar in en dispensansökan. Har detta inte skett och den skadelidande inte kan presentera någon giltig ursäkt, torde ersättningen kunna sättas ned med den del av förlusten som genom en dispensansökan hade kunnat undvikas. Mera vidlyftiga åtgärder krävs bara undantagsvis. Krav på omställning till annan verksamhet uppställs således inte annat än om mycket speciella förhållanden är för handen. Och när omständigheterna någon gång är av sådant slag behöver omställningen på intet sätt genomföras med mindre än att den skadelidande givits rimlig tid för att utvärdera och överväga de olika handlingsalternativ som står till buds.